

Неллі ГАЛІШЕВСЬКА,
викладач Кременецького педагогічного коледжу
Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного
інституту імені Тараса Шевченка

Олена НОВИК,
викладач Кременецького педагогічного коледжу
Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного
інституту імені Тараса Шевченка

**МУЗИЧНО-МИСТЕЦЬКИЙ АСПЕКТ
ІДЕОЛОГО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ
20 – 30 РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті проаналізовано музично-мистецький аспект ідеолого-пропагандистської діяльності українського націоналістичного підпілля 20-30 років ХХ ст. З'ясовано причини активної пропагандистської роботи УВО та ОУН. Вказано на основні етапи розвитку музичного мистецтва як засобу ідеологічного впливу на маси.

Ключові слова: Західна Україна, Українська військова організація, Організація українських націоналістів, референтура, Крайова Екзекутива, Ліга Націй.

В статье проанализирован музыкально-художественный аспект идеолого-пропагандистской деятельности украинского националистического подполья 20-30 годов ХХ в. Выяснено причины активной пропагандистской работы УВО и ОУН. Представлены основные этапы развития музыкального искусства как средства идеологического воздействия на массы.

Ключевые слова: Западная Украина, Украинская военная организация, Организация украинских националистов, референтура, Краевая Экзекутива, Лига Наций.

The article analyzes the musical and artistic aspect of the ideological and propaganda activities of the Ukrainian nationalist underground 20-30 years the XX century. Find out the cause of an active propaganda of UVO and OUN. Shown on the main stages of the development of music as a means of ideological influence on the masses.

Key words: West Ukraine, Ukrainian Military Organization, the Organization of Ukrainian Nationalists, referantur, Edge Ekzekutiva, the League of Nations.

Проголошення Україною незалежності послужило новим поштовхом для переосмислення подій і явищ вітчизняної історії. Зокрема, стало можливим розпочати дослідження українського національно-визвольного руху, історія якого довгий час замовчувалася. Невід'ємною складовою на шляху здобуття

Україною незалежності в ХХ ст. була боротьба Української військової організації (УВО) та Організації українських націоналістів (ОУН) проти окупаційних режимів на теренах Західної України впродовж 20-30-х років ХХ ст. Варто зазначити, що їхня діяльність досить добре висвітлена в історіографії, але аж ніяк не в музично-мистецькому аспекті діяльності.

До досліджень музичної складової в діяльності Української військової організації та Організації українських націоналістів уперше звернулися історики діаспори, безпосередні учасники тих буремних подій: З. Книш, П. Мірчук. Так, З. Книш та В. Мартинець. У своїх дослідженнях вони значну увагу присвятили питанню патріотичного виховання молоді: розкрили роль молодіжних організацій у національно-визвольному русі 20-х років ХХ ст. у Західній Україні, побіжно висвітливши і мистецький аспект діяльності УВО та ОУН. Крім того, вчені діаспори неабиякого значення надавали історії ОУН, у контексті якої було обґрунтовано проблеми виховання молоді, зокрема і мистецькими акціями. Означеному питанню свої праці присвятили П. Мірчук та Ю. Охримович.

У новітніх публікаціях вітчизняних істориків (І. Білас, Я. Грицак, А. Кентій, М. Мандрик, В. В'ятрович, М. Посівнич, О. Дарованець, І. Патриляк та ін.) значна увага приділяється національно-політичному та ідеологічному вишколу молоді під протекторатом УВО і ОУН. Однак питання мистецького аспекту ідеолого-пропагандистської роботи УВО-ОУН розглядається побіжно, а тому, на нашу думку, цей аспект діяльності українського націоналістичного підпілля 20-30-х років заслуговує на ґрунтовніше дослідження.

Доречно також зазначити, що не лише вітчизняні історики займаються проблемою національно-визвольного руху на Західній Україні. Так, білоруський історик С. Ткаченко присвятив ряд праць проблемам тактики, стратегії і формам боротьби ОУН та УПА. Він, зокрема розглядає, й питання ведення пропаганди засобами музичного мистецтва у рядах ОУН і УПА як невід'ємної частини виховного процесу молоді.

Період із 1917 по 1919 роки був напевно одним із найтяжчих в історії української державності, адже нестабільна обстановка всередині УНР і ЗУНР, несприятливі політичні чинники призвели до того, що молоді держави досить швидко припинили своє існування. Західноукраїнські землі після українсько-польської війни були захоплені Польщею на чолі з Ю. Пілсудським і 28 червня 1919 року передані Лігою Націй під протекторат Другої Речі Посполитої.

У польському уряді та сеймі існувала думка, що асиміляція українців життєво необхідна для існування неподільної Речі Посполитої. Концепція польських націонал-демократів (ендеків) – «Польща для поляків» – стала основою програми щодо українців у подальші роки. Ігноруючи міжнародні домовленості, польська влада на початку 1920-х років спрямувала свої зусилля на знищення будь-яких ознак національної суверенності українців, ліквідацію культурних та громадських інституцій, перетворення окупованих земель в інтегральну частину Польської держави. Закон про освіту (14 липня 1924 року), який замість вивчення національної мови в школі передбачав вивчення обох мов із поступовим переходом на польську, є яскравим проявом цих

шовіністичних тенденцій. «У законі говорилось, що основним типом державної школи є так звана «утраквістична» (двомовна) школа, яка насправді була польською. Якщо у 1922-1923 навчальному році у Східній Галичині було 1859 українських шкіл, то у 1926-1927 їх залишилося 845, а утраквістичних шкіл стало 1550» [8, с.113]. Політика дискримінації українського населення поширювалась і на українську культуру, зокрема зазнавали утисків українські мистецькі музичні товариства [9, с.42].

Така політика польських властей викликала організований опір українців, насамперед українського націоналістичного підпілля. Вже з 1922 року предтеча ОУН Українська військова організація починає залучати до «противборчої і саботажної акції навіть – 15-річних юнаків для дрібної помічної роботи...» [3, с.117].

Уже на початку існування УВО у 1921-1922 роках формується її структура. Так, керівним органом Організації була Начальна команда на чолі з Начальним командантом, яка складалася з бойового, політичного, розвідувального та організаційного відділів на чолі з відповідними референтами. Кожна місцева команда УВО складалася з організаційної, бойової, політичної, ідеолого-пропагандистської, яка відповідала поміж іншим і за мистецькі акції під «патронатом» УВО, та фінансової референтур. Згодом осідок Начальної команди було перенесено за кордон, а на території Польщі утворено Крайову команду з центром у Львові.

Загалом діяльність УВО можна умовно розділити на легальні і нелегальні форми спротиву польській окупаційній політиці в Західній Україні [1, с.66]. До активних форм опору належали бойові акції організації, а до пасивного – поширення нелегальної літератури, різноманітні культурні та мистецькі акції.

У національно-визвольній боротьбі УВО, а пізніше і ОУН зуміли плідно використати поєднання свого нелегального становища з легальними молодіжними організаціями «Сокіл», «Луг», «Пласт», мережею спортивних клубів і секцій усього західноукраїнського краю. Саме на їх засадах формувалася майбутня еліта української молоді, що поповнювала національні кадри на всіх ділянках українського суспільно-політичного життя в умовах польської окупації. УВО, а згодом і ОУН були задіяні в молодіжних товариствах, студентських спортивних клубах, секціях не лише з метою пропаганди національної ідеї, а й намагалися залучити якомога більше молоді до своєї організації. Зокрема, особи, які проводили «освітню і політично-освідомну працю серед ремісничої молоді..., мусіли стояти в контакті з командою УВО, а потім з керівниками націоналістичних організацій» [4, с.60]. Одним з основних елементів виховання національно свідомої молоді було проведення тематичних музичних вечорів, вихованців активно залучали до театральних, музичних і хорових гуртків, практично при кожному товаристві діяв хор, ансамбль. Також до таких заходів часто залучали видатних діячів українського національно-визвольного руху. Так, З.Книш згадує, що до такої діяльності залучали Д.Донцова [4, с.25], Р.Шухевича, Ю.Головінського, Р.Сушка, які мали музичну освіту.

Окрім того, УВО організувало спеціальні табори вишколу, які

розташовувалися за кордоном, де навчалися молоді вояки. Цьому сприяли тісні зв'язки з Німеччиною і Чехословаччиною. Перші такі військові табори були засновані ще в 1925 році в Данцігу. Підготовка тривала півроку, зазвичай її проходили старшини, проте до таких навчань залучали також і молоді кадри. «Курс цей закінчили 60 членів УВО – колишні бойовики, як теж і 50 молодших членів УВО, які ще не відбули військової служби» [7, с.34]. Однак при таборі також створювалися умови й для мистецького зростання, зокрема функціонувало кілька самодіяльних гуртків, у тому числі музичний, діяв хор.

Значну ідеолого-пропагандистську роботу українського націоналістичного підпілля виконували молодіжні осередки. У період діяльності УВО в цих осередках вивчали історію України, способи та методи ведення силової боротьби у підпіллі. Значна увага приділялася і музично-естетичному вихованню молоді: організовувалися концерти, музичні вечори, діяли хори і театральні студії [6, с.82]. Основним центром просвітницької діяльності УВО, а згодом і ОУН був Академічний Дім у Львові, в якому сконцентрувалося студентське життя краю і де містилися осередки УВО.

Із 1929 р. Організація українських націоналістів, крім продовження традицій УВО, починає спрямовувати свої зусилля на пошук альтернативних шляхів навчання та виховання української молоді [5, с.141]. Самоосвітні гуртки під керівництвом Крайової Екзекютиви ОУН відповідали за наступні завдання: 1) складати плани й організувати культурно-освітню роботу в селі та місті; 2) підготовляти вистави, концерти, святкові збори; 3) співпрацювати з місцевими вчителями тощо [2, с.227].

Для урізноманітнення, цікавості проведення національних свят, виходячи з освітніх і культурних потреб українського народу, КЕ ОУН також організувала випуск нотних видань і хорових партитур на всі національні свята, адже «молодь зобов'язана проявити себе і в культурно-мистецькій діяльності: театральних гуртках, хорах, оркестрах. Протягом 1929-1939 років завдяки цим самоосвітнім гурткам підготували 206 театральних вистав, 145 святкових концертів, влаштували 57 фестивалів, заснували 5 театральних, 14 хорових і музичних гуртків [7, с.94].

Значну військово-політичну та ідейно-організаційну діяльність під прикриттям молодіжних товариств проводили відомі діячі ОУН Ю.Грицай, М.Колодзінський, Б.Підгайний, С.Охримович та інші. У першу чергу студентська молодь «втілювала ідеї та постанови проводу ОУН серед спортивно-патріотичних товариств, клубів, мистецьких секцій» [1, с.47]. У 1932 році Юліаном Головінським при ОУН було створено референтуру юнацтва (керівник – І.Габрусевич), аби взяти під контроль та систематизувати виховання й ідеологічну підготовку молоді. Це сприяло поширенню ідеології українського націоналізму і залученню в організацію радикально налаштованої молоді. Цій референтурі були підпорядковані крайові та обласні проводи, у кожному з яких були дві основні референтури – організаційна (займалася справами всебічної організації діяльності) і вишкільна (планувала та контролювала навчання). Мережа «Юнацтва» мала свою окрему структуру, починаючи від станиці. Таким чином, станиця «Юнацтва» містила 3-5 ланок (у кожній 3-5

юнаків); підрайон – 3-5 станиць; район – 3-5 підрайонів; повіт – 3-5 районів; округ – 3-6 повітів; область – кілька округів.

Найпоширенішими методами виховного впливу були публічні лекції, широко використовувалися музичні засоби (спів, особливо хорový, патріотичних і релігійних пісень), ставилися «ударні» сцени з вистав національних драматургів [10, с.240].

Отже, мистецтво і музика займали важливе місце в ідеолого-пропагандистській роботі українського націоналістичного підпілля 20-30 років ХХ ст. Незважаючи на їх прикладну роль, керівники УВО та ОУН усвідомлювали значення музичного мистецтва у виховному та пропагандистському процесі. Також керівництво підпілля вважало за необхідне підтримувати належний інтелектуальний та культурний рівень членів організації. Отож, на нашу думку, проблема дослідження мистецького аспекту в діяльності УВО та ОУН є актуальною в наші дні та заслуговує на введення до лекційного курсу з вивчення українського національно-визвольного руху ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дарованець О. Боротьба Організації українських націоналістів проти асиміляційно-репресивної політики польської влади щодо українців Волині (1929-1939) / О. Дарованець // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – №2. – С. 53-73.

2. Іщук О. Ідеологічно-виховна діяльність ОУН (б) серед молоді (1944 – 1954 рр.) / О. Іщук // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ : науковий і документальний журнал. – Київ, 2003. – № 1. – С. 224-244.

3. Книш З. Власним руслем. Українська військова організація в 1922-1924 роках. – Торонто : Срібна сурма, 1970. – 381 с.

4. Книш З. Далекий приціл. Українська військова організація в 1927-1929 роках. – Торонто : Срібна сурма, 1970. – 401 с.

5. Кульчицький В. Проблема виховання молоді в діяльності ОУН та УПА / В. Кульчицький // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. – Тернопіль, 2000. – Вип. 10. – 162 с. – (Серія «Педагогіка»).

6. Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН. Спогади і матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму / В. Мартинець. – Вінніпег, 1949. – 419 с.

7. Мірчук П. Нарис Історії Організації українських націоналістів. 1920 – 1939 / П. Мірчук. – Мюнхен=Лондон=Нью-Йорк, 1968. – Т. 1. – 460 с.

8. Нагірняк А. Особливості антиукраїнської політики польської влади в Галичині у 1920-х роках / А. Нагірняк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів, 2009. – № 65. – С. 112-116.

9. Посівнич М. Ставлення ОУН до Польщі в міжвоєнний період / М.Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – № 2. – С. 40-54.

10. Ткаченко С. Повстанческая армия: тактика борьбы / С. Ткаченко. – Минск, 2000. – 512 с.

Дата надходження до редакції: 03.01.2013 р.